

La cova S'ESPASA de Sadernes (Alta Garrotxa)

per
Narcís Soler i Masferrer

Servei d'Investigacions Arq.
de la Diputació de Girona

i
Gabriel Soler i Gurt

Grup d'Espeleologia Olotí

A l'Alta Garrotxa hi abunden extraordinàriament les coves, i en alguna d'elles s'han localitzat restos arqueològics, ja que en èpoques molt remotes foren els llocs d'habitació i d'enterrament de les primitives poblacions d'aquesta comarca, i fins i tot en èpoques històriques han estat refugi habitual de carboners, trabucaires i contrabandistes.

Són molt d'agrair els esforços del Sr. Ramon Sala de Castelltollit de la Roca per tal d'anar fent la carta arqueològica de la comarca, dins del treball més ampli de salvaguardar el patrimoni artístic i cultural d'unes valls cada vegada més despoblades, que ja s'ha materialitzat amb la restauració d'alguna de les esglésies romàniques que amenacen ruïna i amb la constitució de la societat «Amics de l'Alta Garrotxa» (1).

El terreny tan accident i les dificultats d'accés als jaciments han dificultat l'organització d'excavacions sistemàtiques. Només la **Cova dels Ermitons** ha estat en part excavada científicament durant els anys 1970-1971 per un equip de l'Institut d'Arqueologia i Prehistòria de la Universitat de Barcelona, dirigit per la doctora Ana M.ª MUÑOZ i la doctora M.ª Lluïsa PERICOT. Aquesta excavació ha donat les primeres dades rigoroses sobre l'hàbitat prehistòric a l'Alta Garrotxa (2).

Dins d'aquesta comarca la zona més ben coneguda des del punt de vista arqueològic, conseqüència d'ésser la més accessible i per tant la més prospeccionada, és la que podem anomenar Vall de Sadernes, des de l'aiguabarreig de la Riera d'Oix i la Riera de Sant Aniol, fins al petit poble de Sadernes, centrada pel riu Llierca i el Castell s'Espasa. Fig. 1 (3). Aquí s'hi poden situar, a més de la **Cova dels Ermitons**, que conté estrats ceràmics de l'Edat del Bronze i del Ferro superposats a d'altres amb indústria musteriana (Paleolític Mitjà) (4), la **Cova del Bisbe**, que juntament amb la de **Els Ermitons** fou ja prospeccionada per Joaquim

(1) SALA I CANADELL, RAMON: **Jaciments de la Vall del Llierca. Jaciment a la Vall del Fluvià.** «El Paleolític a les Comarques Gironines», pp. 95-98. Girona 1976.

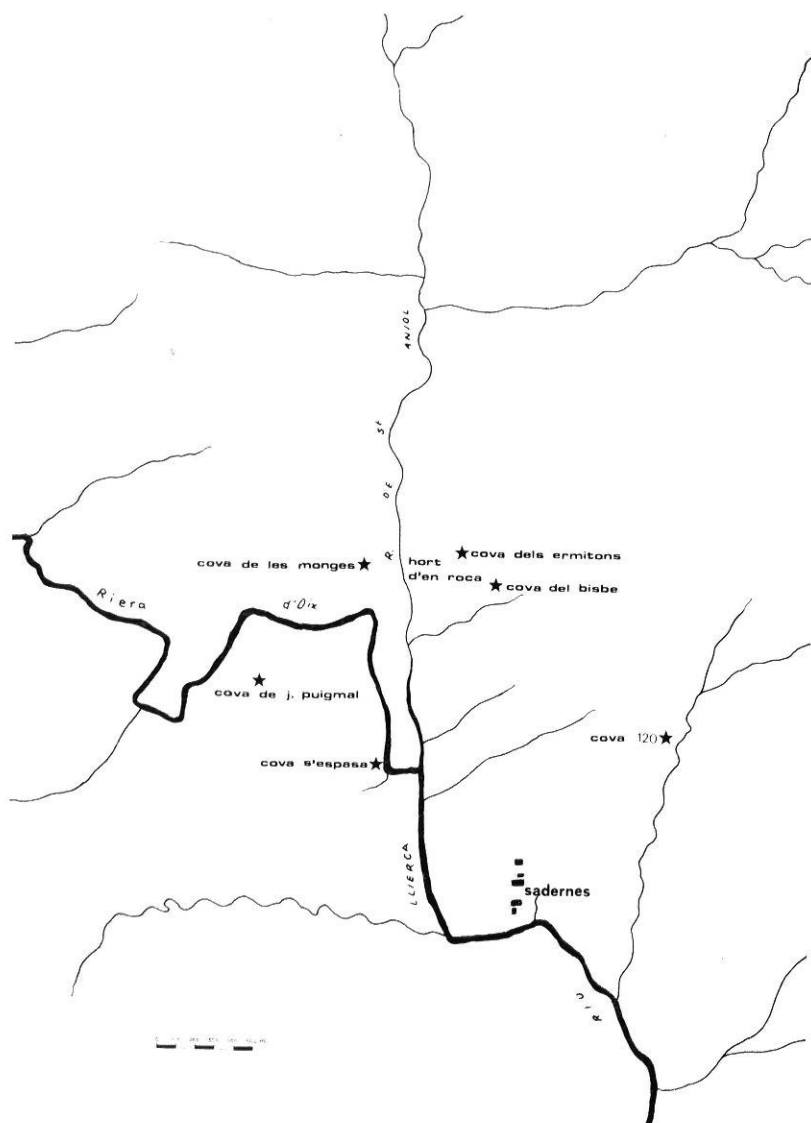
(2) MUÑOZ, ANA MARIA i PERICOT, MARIA LLUISA: **Excavaciones en «Els Ermitons»**; PERICOT, MARIA LLUISA i FULLOLA, J. MARIA: **Análisis de la industria lítica de «Els Ermitons»**, Pyrenae 11, Instituto de Arqueología y Prehistoria. Universidad de Barcelona, 1975, pp. 7-27 i 27-42.

CREER, K. M. i KOPPER, J. S.: **Secular Oscillations of the Geomagnetic Field Recorded by Sediments Deposited in Caves in the Mediterranean Region.** Geophys. J. R. Astr. Soc. (1976) 45, pp. 35-38. Estudi del paleomagnetisme dels sediments de la cova.

(3) CATALA I ROCA, PERE: **El Castell S'Espasa**, a «Els Castells Catalans», vol. III, pp. 105-106. Barcelona, 1971.

(4) MUÑOZ, ANNA MARIA i PERICOT, MARIA LLUISA: **Excavaciones...**, op. cit.

Fig. 1. - Situació de la Cova d'Espasa, a l'Alta Garrotxa.

DANES i TORRES (5), la **Cova de les Monges**, sense estratigrafia però amb interessants ceràmiques hallstàtiques recollides sistemàticament pel Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, la **Cova 120**, on superficialment s'hi han pogut recollir materials de l'Edat del Bronze Inicial i Mitjà (6), La **Cova del Calabre** (cadàver) o de l'**Home mort** (7), i el mateix **Castell s'Espasa**, on Miquel OLIVA va recollir unes destrals de bronze (8).

Conscients de què cal publicar els materials, per pobres que siguin, dels successius descobriments com a única forma de què els estudiosos de cada període hi tinguin accés, en aquesta comunicació volem aportar les troballes fetes en un altre jaciment de la Vall de Sadernes: la **Cova s'Espasa** (9).

La **Cova s'Espasa** és situada en un penya-segat a l'esquerra de la Riera d'Oix, 100 metres més amunt del seu aiguabarreig amb la de Sant Aniol, i pertany al municipi d'Oix.

L'entrada, de forma triangular i oberta al bell mig del cingle, és vistent des del camí que voreja el riu Llerca (Fig. 9). L'accés és molt difícil, ja que cal portar una corda i una escala llargues per tal de despenjar-se des de dalt del precipici. Fou visitada per primera vegada pel Grup d'Espeleologia d'Olot el desembre de

(5) DANES I TORRES, Joaquín: **El cor de La Garrotxa. La Cova dels Ermitons i la Cova del Bisbe**. Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya. Any XLIV, núm. 472, setembre 1934, pp. 339-343.

Preterits Olotins. Olot, 1949.

(6) Els materials són en estudi i es guarden al Museu Arqueològic d'Olot.

(7) OLIVA I PRAT, M.: **Notícia de una cueva prehistòrica cerca de Sadernes**. A.I.E.G. II, 1947, p. 246.

Un abrigo neolític. Ampurias V, 1943, pp. 292-293.

(8) En dona notícia Ramon Sala i Canadell, en una nota sobre «Castellfollet en la Prehistòria», en el programa d'una visita de l'Associació Arqueològica de Girona a La Garrotxa, el 25-3-1973.

(9) Els materials, tant arqueològics com faunístics, es guarden al Museu Arqueològic d'Olot.

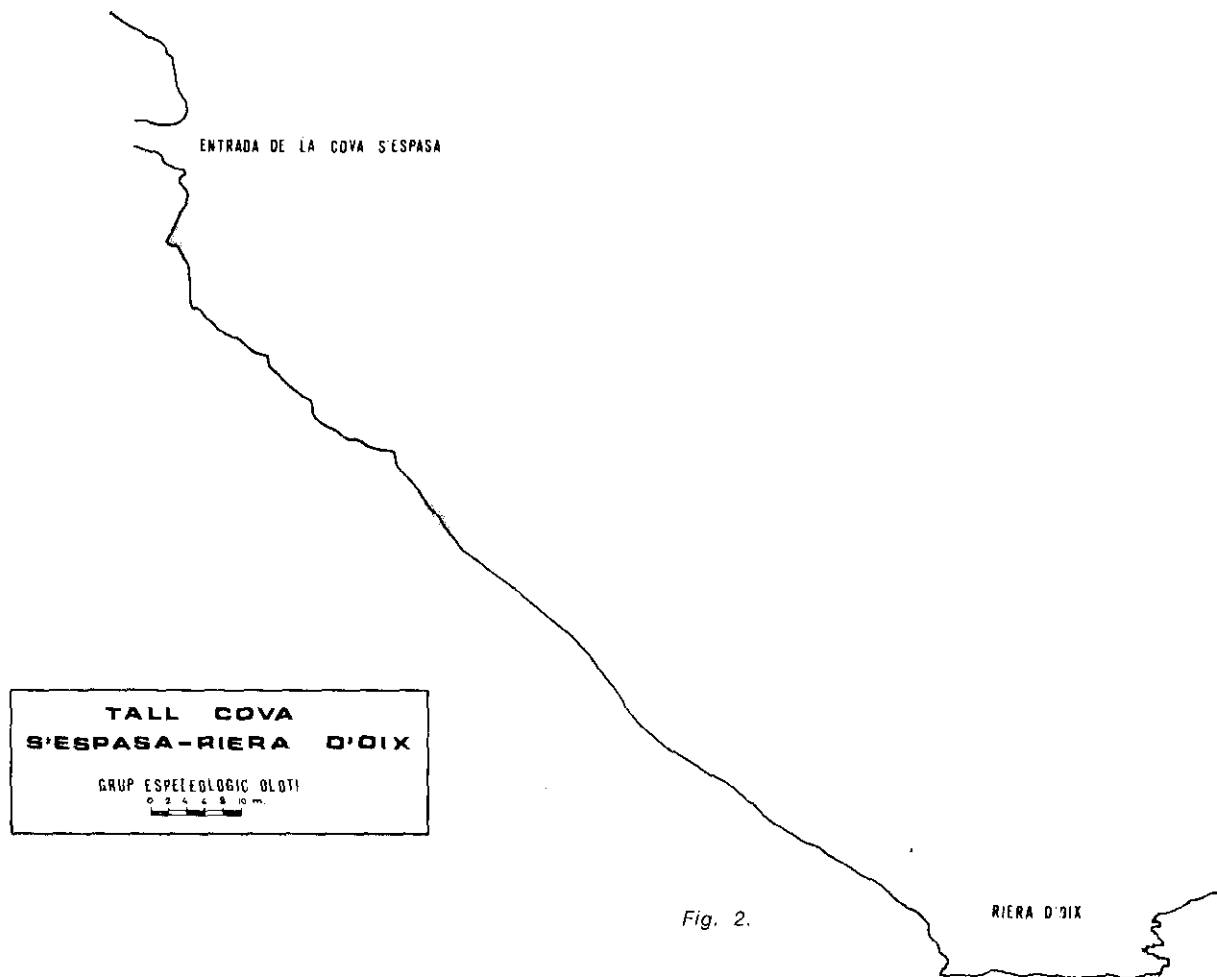

Fig. 2.

1973, el qual va iniciar-hi els treballs normals d'exploració espeleològica i també, al veure nombrosos fragments de ceràmica en superfície, una prospecció arqueològica. (Fig. 2).

Sabedors de què hi van aparèixer materials ceràmics i faunístics, nosaltres vam visitar la cova al 1976. Es tracta d'una sala de reduïdes dimensions, amb el sòl irregular, al final de la qual una gatera i un passadís porten a una altra sala, amb formacions calcàries. Avui dia és ja seca i polsosa. (Fig. 3).

Abans que nosaltres, visità la cova J. MARRA MALLARACH, el qual prengué unes notes sobre la formació de la caverna i la seva estratigrafia que ara ens seran de gran utilitat. Els materials en què fou excavada la cova pertanyen al Paleògen (Terciari), formació «Armàncies» del grup Freser (10). Són calcàries que han sofert metasomatisme, i la dolomitització consegüent ha destruït qualsevol resta fòs-

sil que hi pogués haver. La cova, com la major part de les de la Garrotxa, s'ha format per la filtració de les aigües de pluja, que aprofiten les diaclases per dissoldre la roca calcària i formar corredors. El material arqueològic i les restes de fauna trobats a la cova fan suposar que no sempre el seu accés fos tan difícil. Segurament hi havia un corriol per arribar-hi, el qual amb el pas del temps s'esllavissà. Així ho semblen indicar uns restes de passadís a la paret rocosa, per sota de l'entrada de la cova.

J. M.ª MALLARACH pogué també dibuixar una secció de la cata i descriure-la en unes breus notes que completà amb indicacions dels membres del Grup d'Espeleologia d'Olot. (Fig. 4).

Nivell 1. — Pols sorrenca, amb agrumol·laments calcaris de fins 5 mm. de diàmetre, amb restes de petits ossos i de vegetals, i també fragments ceràmics.

Nivell 2. — Nivell gilós amb concrecions calcàries formant nòduls que poden ésser de gran tamany. Abundor d'arrels, restes vegetals i fragments ceràmics.

(10) PALLI BUXO, LUIS: *Estratigrafia del Paleògeno del Empordà y zonas limítrofes*. Universidad Autónoma de Barcelona. Publicaciones de Geología, 1. Barcelona, 1972, pp. 271-274.

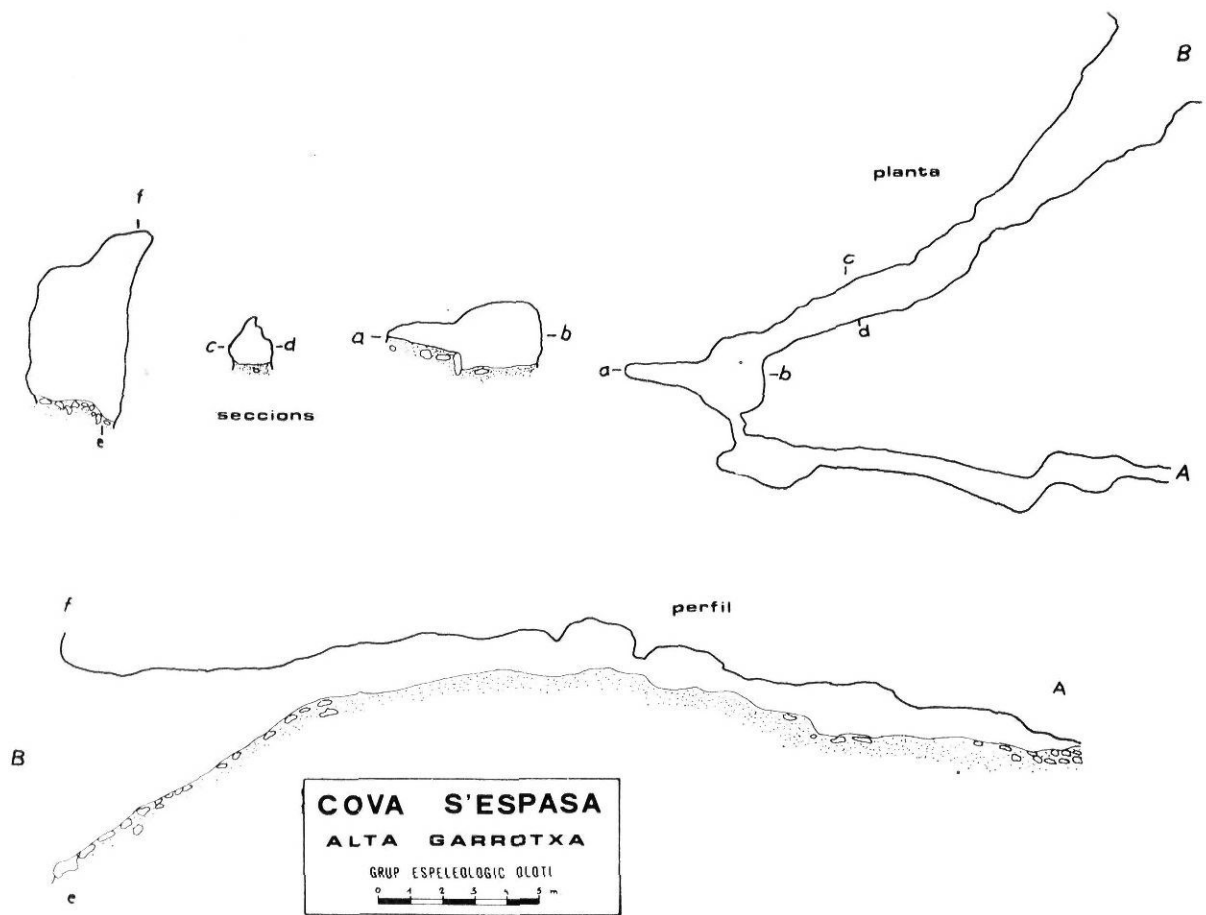

Fig. 3.

Nivell 3. — Nivell d'alteració amb varis tipus de crotxes.

Nivell 4. — Nivell empedrat naturalment amb lloses de la pedra de la mateixa cova, d'uns 20 x 50 cm., amb matriu gilosa i abundàcia d'ossos.

Nivell 5. — Nivell d'agrumollonaments calcaris i gilosos, més corrents que al nivell 2 i força més compactes. Matriu gilosa vermella.

Nivell 6. — Terrassa fluvial.

Cal notar que a la **Cova dels Ermitons** l'excaució també ha estat separada en 6 estrats, que presenten unes certes coincidències amb els de **Cova s'Espasa** (11).

L'estrat I dels Ermitons és també polsós i barrejat com el de la Cova s'Espasa, i en ambdues coves l'estrat II contenia fragments de ceràmica. L'estrat III dels Ermitons, amb pedres rodades i abundant concreció calcària, és semblant al nivell 3 de S'Espasa, ja que tots dos són d'alteració. L'estrat IV dels Ermitons, subdividit en tres segons el tamany de les pedres que contenia, d'argila vermellosa molt

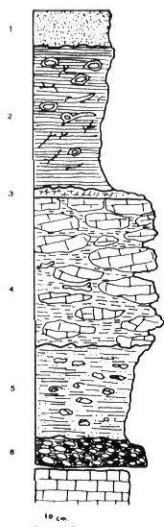

Fig. 4. - Estratigrafia de la Cova d'Espasa. Segons J. M.^{da} MARALLACH.

(11) MUÑOZ, ANNA MARIA i PERICOT, MARIA LLUISA: **Excavaciones...**, op. cit.

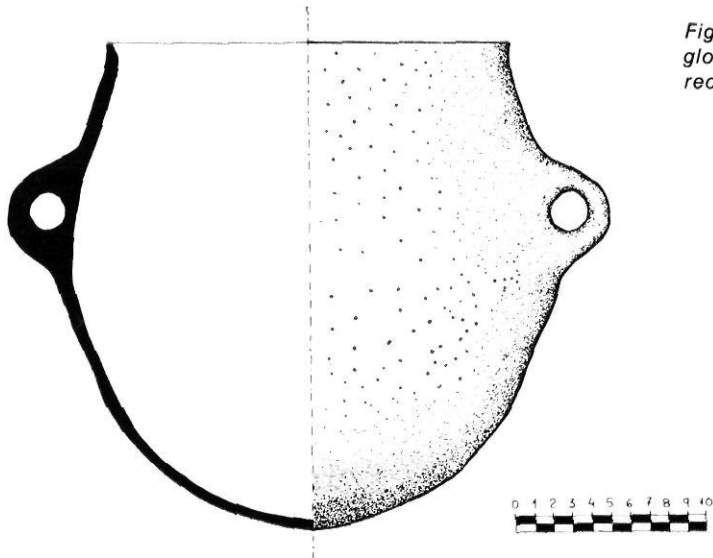

Fig. 5. - Vas globular reconstruït.

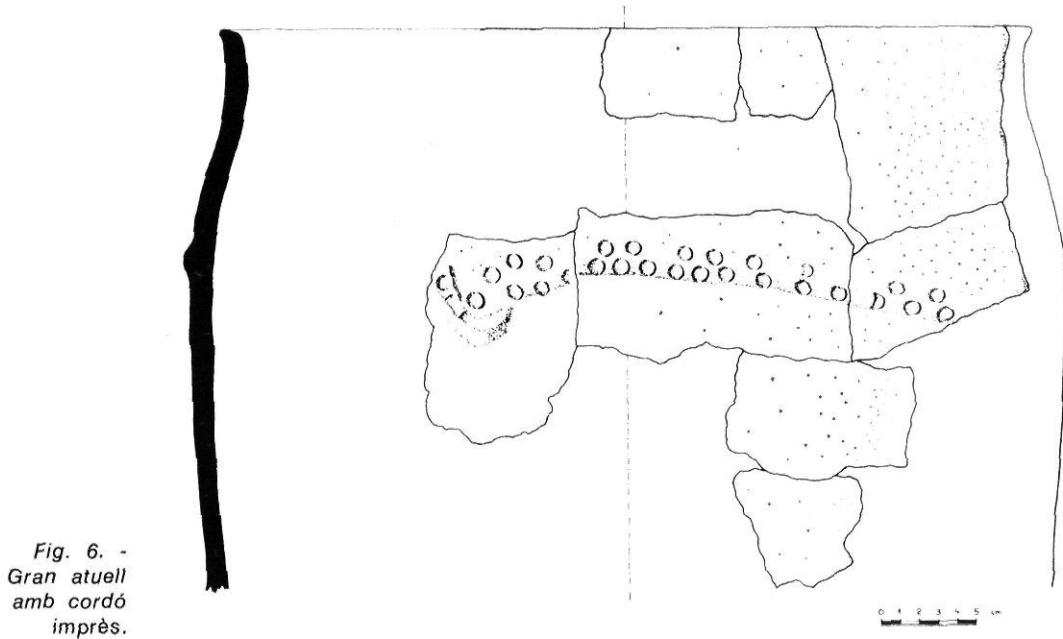

Fig. 6. - Gran atuell amb cordó imprès.

compacte i amb restos de fauna abundants, amb predomini d'òs de les caveres (*Ursus spelaeus*), i l'estrat V, també de terra sorrenca vermellosa, es relacionen amb els nivells 4 i 5 de S'Espasa, el primer dels quals presenta un empedrat, tal com la capa IV b dels Ermitons, i conté a més fauna arcaica (*Felis Panthera pardus L. fossilis*), i el segon és de coloració vermellosa. Finalment, tant l'estrat VI dels Ermitons com el nivell 6 de S'Espasa són una terrassa fluvial. De fet l'altura de les dues coves sobre el nivell actual de les aigües del riu, si bé considerable, deu ésser semblant.

Sembla doncs que l'estratigrafia dels Ermitons confirma la més provisional de Cova s'Espasa. D'altres estudis com el dels Ermitons permetrien un millor coneixement de l'evolució climàtica a l'Alta Garrotxa durant el Quaternari.

Entre les restes de fauna trobats a S'Espasa destaca una bona part de l'esquelet d'una pantera (*Felis Panthera pardus L. fossilis*) que ha estat estudiada junt amb les altres ossades per J. ESTEVEZ (12).

El material arqueològic que s'ha pogut recollir, segons s'ens va indicar, formava part només dels nivells superiors 1 i 2, i és d'una gran unitat. Són uns 800 fragments de terrissa feta sempre a mà, amb pasta negra, mal cuita i que conté molt de quars com a desgrassant. És fràgil i s'engruna fàcilment, i a molts dels fragments els ha saltat part de la superfície. La majoria són engalvats per dintre i per fora

(12) ESTEVEZ ESCALERA, J.: **Hallazgo de una pantera en el Pleistoceno catalán**. *Speleon* 22, Homenaje al Dr. Llopió Lladó, 1975-76, pp. 171-178.

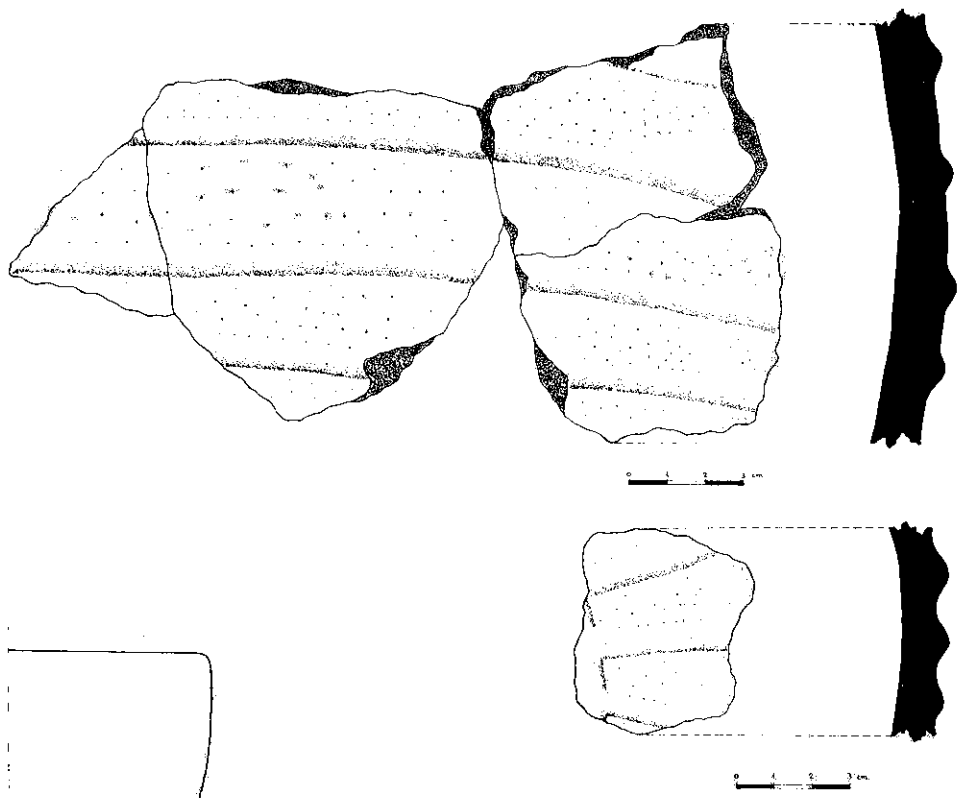

Fig. 7. - Fragments ceràmics decorats amb cordons llisos.

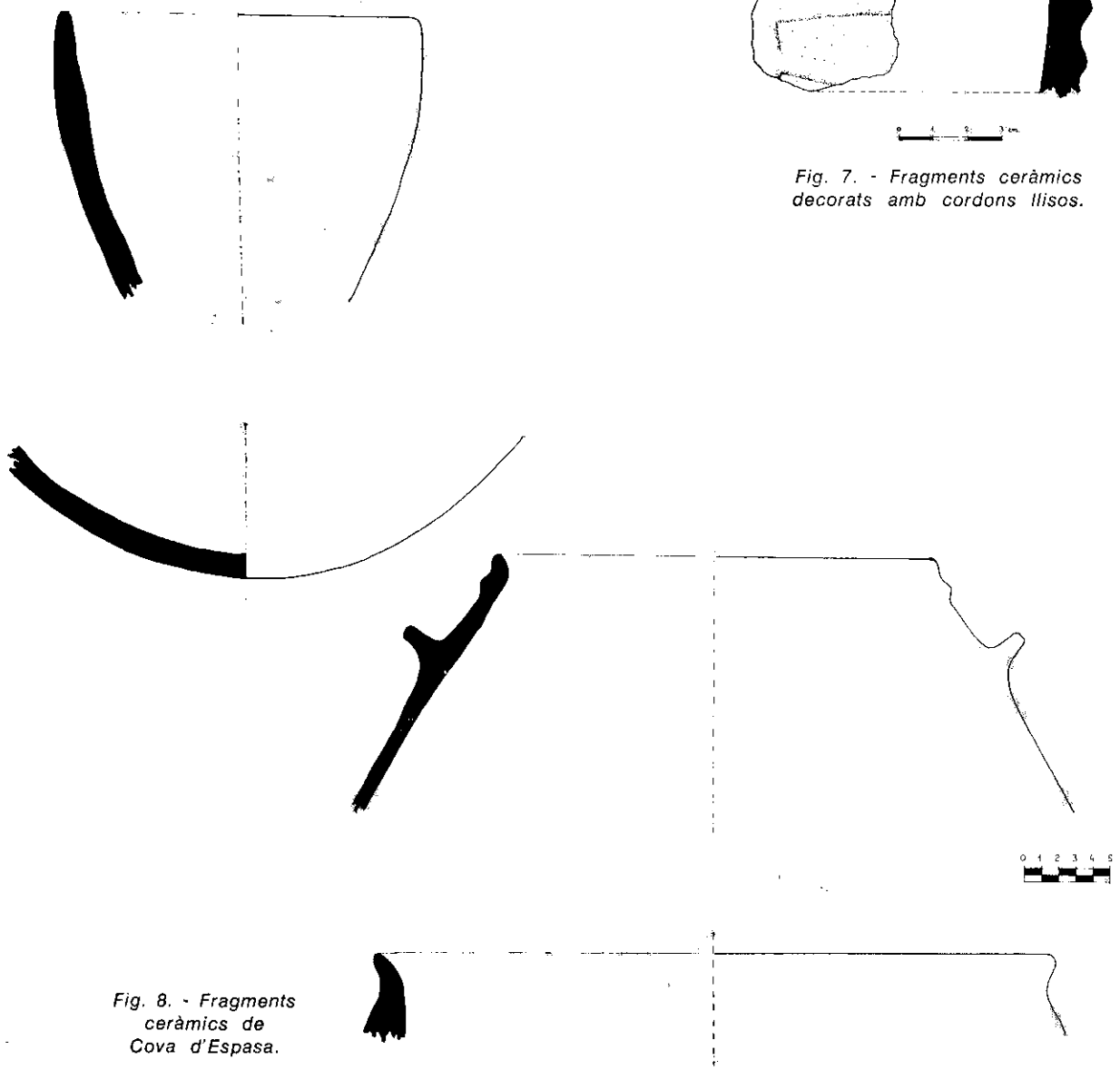
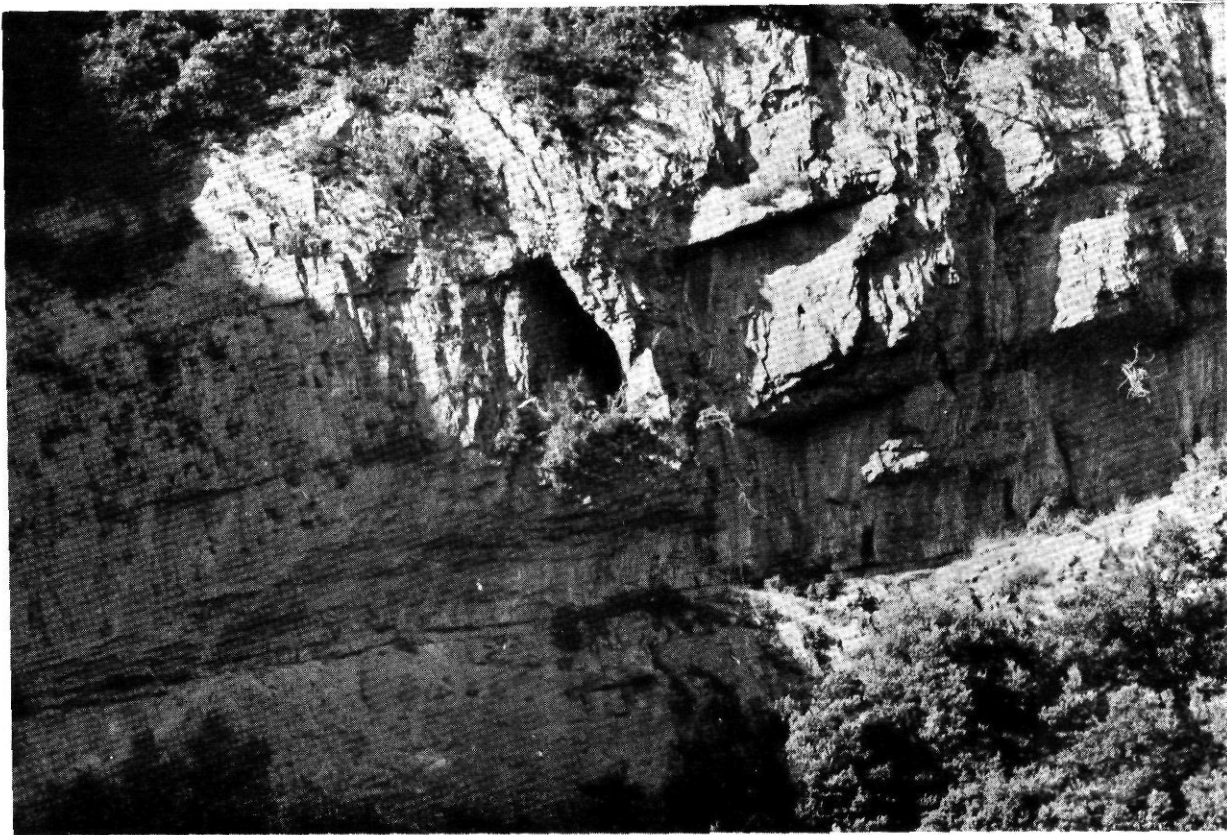

Fig. 8. - Fragments ceràmics de Cova d'Espasa.

Cova d'Espasa - Gener-1976-A/9

amb pasta molt fina i de color marron, molt ben allisada. Tots els fragments pertanyen a uns pocs vasos, sis o set, gruixuts i grans, tots de base rodona, ja que falten totalment els fragments plans. L'extrema fragilitat i l'engruament dels fragments en fan impossible la restauració. Només s'ha pogut reconstruir, al Servei d'Investigacions Arqueològiques de la Diputació de Girona, un gran vas globular amb dues nanses de cinta a la part superior, molt gruixudes i sortides, en posició vertical (Fig. 5). Quatre fragments porten una decoració incisa vertical en el cordó; 7 d'altres un cordó amb decoració digital impresa i doble, que fa una mena de garlanda acabada amb un motiu decoratiu també imprès, aplicat a la superfície del vas. Formen part d'un gran atuell de boca exvassada, del qual s'ha pogut reconstruir bona part del perfil (Fig. 6). Uns altres 9 tenen un cordó amb decoració impresa senzilla, 16 porten nansa, sempre molt gruixuda i de cinta, llevat d'un cas que és un sortit pla i horitzontal; 55 van decorats i reforçats amb cordons llisos paral·lels (Fig. 7). Només 27 tenen part de la vora dels vasos, sempre amb el llavi arrodonit. La major part dels fragments són llisos (Fig. 8).

Els nivells ceràmics superiors semblen representar un moment anterior als altres jaciments de la Vall de Sadernes. Per una part els atuell

llisos i globulars, amb gruixudes nanses oposades a la part superior recorden les formes de la ceràmica de la Cultura dels Sepulcres de Fossa (3600-2500 ab. Cr.) o bé del Neolític tipus Montmoló (4000-3500 ab. Cr.), especialment el vas que s'ha pogut reconstruir (13).

En canvi, el vas amb cordó ample de doble decoració impresa digital fent garlanda i amb motius aplicats, així com els nombrosos fragments amb cordons llisos, espessos i ben engalvats, sempre paral·lels excepte en un dels fragments que deixa veure un dels cordons que és perpendicular als altres, recorden les tècniques epicardials, encara que podem considerar-los també del Neolític Mitjà o Final. Motius semblants no són desconeguts a les coves de Se-

(13) MUÑOZ AMILIBIA, ANA MARIA: **La Cultura Neolítica Catalana de los Sepulcros de Fosa**. Instituto de Arqueología y Prehistoria. Universidad de Barcelona. Barcelona, 1965.

BALDELLOU, V.; GUILAINE, J.; MESTRER, J.; THOMMERET, J.: **Datations C14 de la Grotte de la Font del Molinot**. *Pyrenae* 11, 1975, pp. 151-153.

GUILAINE, J. et alia: **La balma de Montboló et le néolithique de l'Occident Méditerranéen**. Institut pyrénéen d'études anthropologiques. Toulouse, 1974.

rinyà i Esponellà (Girona), trobats sempre sense estratigrafia(14).

Cap dels jaciments que coneixem amb ceràmica a l'Alta Garrotxa té semblances amb el de Cova S'Espasa, llevat potser algun dels fragments ceràmics de la Cova dels Ermitons, i a tots ells cal atribuir-los una data més tardana.

Pel jaciment que ara ens ocupa, una datació del Neolític Mitjà i Final (4000-2500 ab. Cr.) sembla la més apropiada, mentres no hi hagi nous elements de judici.

Es fa difícil explicar la presència d'uns pocs vasos molt grans en una cova de tan difícil accés i amb tan poques condicions d'habitabilitat. Podria tractar-se d'un enterrament, però no han estat senyalats ossos humans. Per altra part, cap dels animals trobats a la cova ha hagut d'ésser portat allí necessàriament per l'home, i de molts d'ells hi havia una bona part de l'ossada. La utilització de la Cova S'Espasa queda doncs per ara en una incògnita.

(14) Estudiats per J. Tarrús en la seva Tesi de Llicenciatura (Universitat de Barcelona, 1978). Té en premsa un estudi sobre la Cova Maniver, que pròximament publicarà el Centre d'Estudis Comarcals de Banyoles. La Cova Maniver, de Martís, conté ceràmiques epigràfiques que són el paral·lel més exacte de les de Cova S'Espasa.